

CAPITOLUL 4

SECTORUL EXTERN. AJUSTĂRI ÎNTR-O ECONOMIE DESCHISĂ

4.1. Concepte fundamentale în comerțul internațional

Rațiunile comerțului. Țările lumii efectuează schimburi de bunuri din mai multe cauze:

- Datorită condițiilor climatice unele bunuri nu sunt disponibile peste tot în lume; multe dintre bunurile agricole sunt în această situație;
- Resursele naturale nu sunt distribuite în mod egal în lume. De exemplu unele țări nu dețin rezerve de petrol sau cărbune, în timp ce pentru alte țări aceste resurse sunt în exces;
- Tehnologiile și aptitudinile nu sunt, de asemenea, distribuite în mod uniform. Unele țări au un nivel tehnologic mai ridicat iar altele mai scăzut și de aici tendința de a produce bunuri diferite;
- Deoarece factorii de producție și resursele naturale tind să fie imobile, este mai convenabilă specializarea în producția bunurilor ce utilizează factori pentru care există un avantaj în fabricație și exportul bunurilor astfel obținute în schimbul unor produse care nu pot fi fabricate în condiții eficiente. Specializarea și schimbul cresc nivelul producției în întreaga lume și asigură posibilitatea atingerii unui nivel de trai mai ridicat.

Principiul avantajului comparativ. Legea costurilor comparative demonstrează că țările pot câștiga din specializare, iar schimbul bunurilor arată diferențele de cost relativ în producerea acelor bunuri.

Dacă bunurile sunt produse în condiții de concurență perfectă în fiecare țară, atunci prețurile vor reflecta costurile (la echilibru preț = cost marginal), iar aceste costuri reflectă cantitățile de factori de producție (pământ, capital, muncă și alte resurse) utilizate în procesul productiv*.

Pentru a prezenta legea costurilor comparative să presupunem că două țări, A și B, schimbă doar două bunuri g_1 și g_2 . Ambele țări au dimensiuni comparabile ale stocului de capital și forță de muncă, dar în țara A sunt condiții mai bune pentru producerea bunului g_1 în timp ce în B agenții economici sunt specializați în producerea bunului g_2 . Presupunem că factorii de producție sunt utilizați complet și resursele utilizate sunt aceleași în fiecare țară pentru producerea bunurilor respective. În tabelul 4.1 este prezentată numeric situația celor două țări:

Tabelul 4.1

Țara	Producție (unități)		Muncă (unități)		YML		Raport g_1/g_2
	g_1	g_2	g_1	g_2	g_1	g_2	
A	2000	400	100	100	20	4	5
B	400	2000	50	50	8	40	0,2
Producție totală înainte de specializare	2400	2400	150	150	16	16	1

Observație:

* Această abordare se bazează pe teoria schimbului elaborată de D.Ricardo, sau pe teoria costului muncii. El a afirmat că valoarea unui produs depinde pe termen lung de costurile de producție, iar cantitatea de muncă utilizată pentru producerea acestora poate fi considerată ca etalon al costurilor de producție.

În acest exemplu am considerat doar un singur factor de producție, forța de muncă, pentru a explica diferențele dintre eficiențele țărilor considerate. În ciuda acestor simplificări, concluziile rămân aceleași pentru cazul general.

Țara A are un avantaj comparativ în producerea bunului g_1 în comparație cu g_2 , deoarece productivitatea medie a muncii $YMLg_1$ este de 5 ori mai mare decât $YMLg_2$ (se observă din ultima coloană). Cu același raționament observăm că țara B are un avantaj comparativ în producerea bunului g_2 .

Dacă fiecare țară se va specializa în producerea bunului în care este mai eficientă, atunci rezultatul este prezentat în tabelul 4.2:

Tabelul 4.2

Țara	producție (unități)		Muncă (unități)		YML	
	g_1	g_2	g_1	g_2	g_1	g_2
A	4000	-	200	-	20	-
B	-	4000	-	100	-	40
Producție totală după specializare	4000	4000	200	100	20	40

Câștigul net din specializare este de 1600 unități din g_1 și 1600 unități din g_2 (vom neglija faptul că productivitatea muncii scade atunci când forța de muncă se deplasează de la o activitate de alta).

În acest exemplu fiecare țară se specializează în producția bunului în care este mai eficientă față de resursele fizice deținute și necesare pentru producție. Dar, în termenii schimbului comercial, decizia de specializare în producerea unui bun sau a altuia se bazează pe perspectivele de câștig (deci și dependența de prețuri) dacă producția se modifică, adică:

$$\begin{aligned} \text{Pentru țara A:} \quad & P_1^A \cdot g_1^A > P_2^A \cdot g_2^A \quad \text{sau} \quad \frac{g_1^A}{g_2^A} > \frac{P_2^A}{P_1^A} \\ \text{Pentru țara B:} \quad & P_2^B \cdot g_2^B > P_1^B \cdot g_1^B \quad \text{sau} \quad \frac{g_2^B}{g_1^B} > \frac{P_1^B}{P_2^B} \end{aligned} \quad (4.1)$$

Unde: $P_i^A, P_i^B, g_i^A, g_i^B$ ($i = 1, 2$) sunt prețurile respectiv cantitățile din bunurile considerate produse în țările A și B.

În acest moment nu putem spune care produs este mai ieftin în țara A sau B. Piețele sunt acelea care modifică raportul prețurilor în raport cu cererea și oferta din fiecare produs în țările considerate. Date fiind rapoartele relative ale prețurilor, atunci schimbul și împărțirea câștigului depinde de cursul de schimb, care încă nu a fost introdus în discuție.

Principiul avantajului absolut. Dacă una dintre țări este mai eficientă în producția ambelor bunuri, atunci aceasta are un *avantaj absolut*. Să presupunem că modificăm condițiile inițiale prezentate în tabelul 4.1. Noua situație este descrisă în tabelul 4.3.

Tabelul 4.3

Țara	Producție (unități)		Muncă (unități)		YML		Raport g_1/g_2
	g_1	g_2	g_1	g_2	g_1	g_2	
A	2000	1200	100	100	20	12	1,67
B	1800	400	100	100	18	4	4,5
Producție totală înainte de specializare	3800	1600	200	200	19	8	-

În acest exemplu forța de muncă utilizată în ambele țări este aceeași, iar diferența dintre productivități se explică prin eficiența mai mare a capitalului și a celorlalți factori de producție. Astfel, în țara A există un *avantaj absolut* la ambele bunuri, dar un avantaj comparativ la producția bunului g_2 , bun pentru care avantajul absolut este mai mare ($12/4$). Țara B are un avantaj comparativ pentru bunul 1, pentru care există dezavantaj absolut minim, (minim ($20/18$, $12/4$) = $= 20/18$).

Chiar dacă una dintre țări are avantaj absolut, atunci poate fi profitabil pentru aceasta să se specializeze în producția aceluși bun pentru care are avantaj relativ mai mare iar țara ce este în dezavantaj absolut să se specializeze în producția bunului cu dezavantajul relativ mai mic.

Astfel, dacă țara A se specializează în producția bunului g_2 și dacă 10% din resurse le alocă pentru producția lui g_1 , în timp ce țara B se specializează exclusiv în producerea bunului g_1 , rezultatul acestei deplasări este evidențiat în tabelul 4.4.

Tabelul 4.4

Țara	Producție (unități)		Muncă (unități)		YML	
	g_1	g_2	g_1	g_2	g_1	g_2
A	400	2160	20	180	20	12
B	3600	-	200	-	18	-
Producție totală după specializare	4000	2160	220	180	18,2	12
Câștig	200	560	-	-	-0,8	+4

Rezultatul unui comerț liber este acela că în ambele țări nivelul de trai va crește. Dar salariile reale, care se bazează pe productivitatea absolută, vor fi mai mari în țara A decât în țara B.

Câștigul din comerț. Utilizând același exemplu, vom arăta câștigul din comerț prin intermediul curbei posibilităților de producție (figura 4.1).

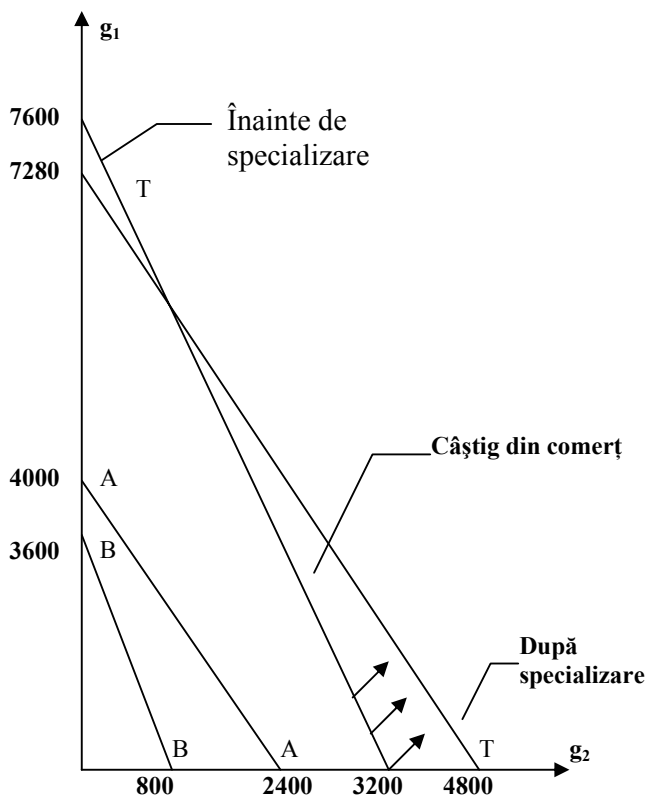

Figura 4.1

Observații:

1. Frontiera de producție este liniară deoarece se presupune că nu există randamente descrescătoare la deplasarea resurselor de la un bun la altul.

2. Segmentele AA și BB sunt frontierele de producție pentru cele două țări (înainte de specializare). Segmentul TT indică frontiera de producție pentru ambele țări (cumulate) înainte și după specializare. Cele două axe vor arăta cantitățile din cele 2 bunuri produse în total. Limita maximă (pe cele două axe) va indica producția maximă ce poate fi obținută dacă resursele sunt alocate doar pentru producerea unui singur bun.

4. Orice alocare a factorilor de producție între cele două extremități va arăta un punct de pe frontiera generală de producție. De exemplu, dacă ne referim la țara A, atunci alocarea de muncă (20, 180) conduce la punctul (400, 2160) de pe segmentul AA. Alocarea (220, 180) reprezintă punctul (4000, 2160) de pe curba TT.

De asemenea, observăm că *termenii de schimb comercial*, definiți ca raportul g_1/g_2 trebuie să fie cuprinși între raportul costurilor interne de oportunitate din cele două țări (1,67 : 1 și 4,5 : 1). Comerțul va continua atâta timp cât raportul costurilor interne de oportunitate în cele două țări este diferit.

Termenii de schimb comercial descriu proporția în care se schimbă bunurile produse de cele două țări. În realitate bunurile fizice sunt schimbate contra unui preț plătit în diverse monede. Dacă termenii schimbului vor fi măsurati prin intermediul indicelui termenilor de schimb ITS atunci vom avea:

$$ITS = \frac{\text{Indicele preturilor bunurilor exportate}}{\text{Indicele preturilor bunurilor importate}} \cdot 100$$

Indicele pentru anul de bază este 100. O îmbunătățire a termenilor de schimb comercial se obține în cazul creșterii indicelui termenilor de schimb (ITS), ceea ce va indica faptul că dat fiind un volum al exporturilor, pentru contravaloarea acestor exporturi se poate obține o cantitate mai mare de bunuri importate.

O scădere a acestui indice va indica o înrăutățire a termenilor de schimb (raport nefavorabil), ceea ce va face ca pentru același volum al exporturilor să se importe o cantitate mai mică de bunuri.

Rezumând cele prezentate până acum constatăm:

1. Atunci când două țări au relații comerciale, fiecare dintre acestea va exporta produsele pentru care deține un avantaj comparativ. Aceasta se va întâmpla indiferent de productivitatea absolută din cele două țări.

2. Câștigul obținut din schimb este dat de creșterea outputului total datorită specializării fiecărei țări în produsele pentru care deține avantaj relativ.

3. Împărțirea câștigului între țări depinde de raportul prețurilor produselor schimbate. Aceasta va fi definită prin intermediul *termenilor de schimb comercial*, definit mai simplu ca raport al prețurilor pe care țările le primesc pentru bunurile exportate și prețurile plătite pentru bunurile importate. Dacă prețurile la export cresc relativ la prețurile la import, atunci termenii de schimb se îmbunătățesc.

4. Pe termen lung diferențele dintre productivitățile absolute tind să fie eliminate prin deplasarea forței de muncă și a altor resurse către regiunile cu productivitate înaltă.

Teoria schimburilor comerciale de asemenea atrage atenția că transferul resurselor de la producția unui bun către altul poate conduce la pierderi de eficiență și de asemenea, transportul bunurilor între țări – care este la rândul lui costisitor – poate influența avantajul costurilor relative.

O revizuire substanțială a teoriei schimburilor a fost adusă de economiștii suedezi Eli Heckscher și Bertil Ohlin. Dacă economiștii secolului al XIX-lea reduceau factorii de producție la munca echivalentă, analizele efectuate de către Heckscher și Ohlin au subliniat și modul în care oferta diferită de factori de producție influențează schimbul.

Raționamentul dezvoltat de aceștia se fundamentează pe ipoteze simplificatoare: se presupune că fiecare țară este caracterizată de competiția perfectă, utilizare completă a factorilor și costuri constante în toate ramurile. Fiecare factor de producție are aceeași calitate în toate țările și nu există costuri de transport sau bariere în calea comerțului. Cum aceste ipoteze nu sunt îndeplinite simultan în viața reală, atunci modelul elaborat de Heckscher și Ohlin oferă în primul rând tendințe și nu rezultate concrete, verificabile.

Dotările cu factori de producție sunt diferite de la țară la țară. Aceasta se va reflecta în prețurile factorilor de producție și va afecta structura producției în fiecare țară. Ca rezultat al schimbului veniturile aduse de factori se vor deplasa între țări, iar salariile și ratele dobânzilor din cele două țări devin relativ egale.

Dacă acest fenomen se manifestă pe termen lung, atunci și prețurile factorilor se apropie în cele două țări. Această situație poate fi realizată în condițiile unei mișcări libere a factorilor de producție pe plan mondial. Cum în realitate deplasarea factorilor este restricționată, atunci libera circulație a bunurilor produse cu acești factori poate fi un substitut pentru deplasarea acestora, iar efectul va fi același, de egalizare a prețului factorilor.

Acest rezultat mai poate fi întâlnit sub numele de *teorema de egalizare a prețurilor factorilor*. Teorema este aplicabilă în urma unor ipoteze foarte restrictive, ipoteze ce nu sunt îndeplinite în viața reală în totalitate.

Evoluția conceptului de avantaj comparativ. Avantajul comparativ se fundamentează pe dotarea cu factori: muncă, resurse naturale și capital financiar. Această noțiune are în prezent o semnificație mai largă decât cea dată de Adam Smith (cel care a introdus conceptul de avantaj absolut) și de David Ricardo (care a introdus conceptul de avantaj comparativ). Conform înțelesului inițial al avantajului absolut, o țară exporta un bun dacă acesta era produs la costul cel mai mic. David Ricardo observa că piața alocă resursele naționale către ramurile în care țara respectivă este mai eficientă în fabricarea altor bunuri. Ambele tipuri de avantaj sunt necesare pentru a înțelege modul în care se derulează comerțul interregional.

Versiunea modernă a teoriei ricardiene presupune că unul dintre factorii de producție, respectiv munca, este diferit ca volum și calitate la țările (regiunile) implicate în schimburi comerciale.

Teoria schimburilor comerciale s-a dezvoltat și în alte direcții. Versiunea dominantă a teoriei avantajului comparativ, datorată la început economiștilor Ohlin și Heckscher, se bazează pe ipoteza că toate națiunile au tehnologii asemănătoare dar sunt dotate cu factori de producție (resurse naturale, capital sau muncă) în mod diferit. Națiunile care dispun de factori abundenți vor avea un avantaj comparativ și astfel vor exporta bunurile rezultate din ramurile care ce folosesc acești factori dar vor importa bunurile pentru care înregistrează dezavantaj comparativ. De exemplu, Korea de Sud exportă produse care înglobează un consum intensiv de muncă, Suedia exportă oțel (deoarece dețin minereuri de fier pur), sau țările dotate cu teren arabil sau materii prime vor exporta produse agricole și materii prime. Este evident că diferențierea țărilor în dotarea cu factori a jucat un rol important în dezvoltarea unor ramuri industriale și în stabilirea structurii comerțului.

Această viziune a fost însușită de multe guverne în elaborarea politicilor destinate creșterii competitivității. Fundamentarea politicilor numai pe aprecierea avantajului comparativ al ramurilor care exportă mai mult este însă o abordare simplistă.

S-au făcut multe eforturi pentru a adânci și extinde teoria avantajului comparativ bazată pe factorii de producție. O mare parte a acestor preocupări s-a concretizat prin utilizarea modelelor economico-matematice pentru evaluarea efectelor unor scenarii de evoluție în comerțul internațional. Aceste modele au utilizat o serie de ipoteze simplificatoare cum ar fi: utilizarea a doar doi factori de producție (munca și capitalul), presupunerea că bunurile produse sunt identice în toate țările și că funcțiile de producție sunt de asemenea identice în toate țările.

Testarea empirică a avantajului comparativ a fost și este dificilă. Tocmai de aceea, în abordările mai „rafinată” s-au introdus clasificări și dezagregări mai detaliate ale factorilor (cum ar separarea factorului muncă în muncă necalificată și muncă calificată sau evidențierea capitalului uman și a capitalului „fizic” atașat muncii). De asemenea, au fost relaxate o serie de ipoteze ce privesc mobilitatea factorilor de producție. În pofida creșterii mobilității factorilor, care ar fi putut conduce la scăderea volumului comerțului internațional, acesta a continuat să prospere.

O parte a unor cercetări empirice recente (Fay Dutchin – Economia structurală) au reconfirmat paradoxul Leontief. Modelul Heckscher-Ohlin-Samuelson a fost de asemenea utilizat pentru a elucida „misterul” paradoxului Leontief. Leamer (1980) a rezolvat acest paradox demonstrând că SUA a fost exportator net atât de muncă cât și de capital în perioada studiată de Leontief.

O nouă paradigmă în evaluarea eficienței comerțului exterior s-a conturat odată cu apariția unor lucrări (dintre care se remarcă cele ale lui Michael E. Porter). Aceasta este datorată faptului că teoriile existente nu au putut explica în întreaga sa complexitate evoluția comerțului internațional. Se pot invoca multe exemple care atestă faptul că teoria avantajului comparativ fundamentată pe contribuția factorilor de producție nu acoperă toate cazurile semnificative.

Astfel de exemple ar putea fi:

1. Korea de Sud a fost capabilă să-și extindă exportul de produse din unele ramuri intensiv consumatoare de capital, deși nu dispunea de o dotare satisfăcătoare de capital fix (oțel, construcții navale, automobile). În schimb SUA, cu o economie puternic dotată cu muncă calificată și capital, a înregistrat o scădere a cotei de piață pentru ramuri ca mașini-unelte, semiconductori și produse electronice sofisticate.
2. O mare parte a comerțului mondial are loc între țări industrializate care au dotare similară cu factori de producție. Mai mult, cercetările au demonstrat că schimbul are loc cu produse care consumă aceeași proporție de factori.
3. În multe industrii nu se explică ipotezele standard ale teoriei avantajului comparativ. Astfel, ipotezele potrivit cărora nu funcționează economia la scară, că tehnologiile sunt identice, că bunurile nu sunt diferențiate sau faptul că dotarea cu factori este fixă (constantă), ori faptul că factorii de producție (și în special munca calificată și capitalul) nu se deplasează între națiuni nu sunt realiste pentru explicarea competitivității multor ramuri industriale. În cel mai bun caz teoria avantajului comparativ este utilă pentru a explica tendințele majore în comerțul mondial.
4. De asemenea, teoria avantajului comparativ nu este satisfăcătoare pentru explicarea competitivității la nivelul firmelor. Costul factorilor rămâne important în industriile dependente de resursele naturale și unde se utilizează în proporție mare munca necalificată. În multe industrii se oferă explicații parțiale; aceasta se întâmplă în mod special în acele ramuri care utilizează tehnologii sofisticate și muncă foarte calificată. Avantajele economiei la scară sunt implicate în multe industrii, multe produse fiind diversificate.
5. Globalizarea are efecte deosebite asupra competiției nu numai în ramurile manufacturiere dar și în servicii. Firmele se concurează folosind strategii globale, vânzând și cumpărând peste tot și localizând activitățile acolo unde factorii sunt ieftini. Astfel, globalizarea decuplează firmele de dotarea cu factori a unei singure țări.

Noul concept propus de Porter este „**avantajul competitiv**” generat de **creșterea productivității** la nivel național, al ramurilor sau firmelor. Conceptul este aplicabil la nivel microeconomic, nivel regional și al unităților economice, dar focalizarea în cadrul acestei abordări este orientată către rolul întreprinderilor în crearea eficienței maxime și a competitivității. Autorul susține că eficiența și prosperitatea depind de crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea afacerilor, iar aceasta depinde de instituțiile care susțin acest „mediu”. Prosperitatea și competitivitatea nu reprezintă un joc cu sumă nulă, multe națiuni pot să își îmbunătățească simultan productivitatea și bogăția. Succesul depinde organizarea politicilor, a legislației și a instituțiilor care asigură cadrul necesar creșterii productivității. Însă productivitatea și competitivitatea necesită specializare. Aceasta se obține prin crearea unor grupuri de firme interconectate care acoperă toate verigile procesului de producție, de la aprovizionare până la desfacere și care sunt prezente într-o anumită zonă geografică sau economică.

„Aglomerarea” a fost semnalată în științele regionale, geografice sau sociale dar nu s-a făcut legătura cu competiția internațională, în care inputurile / factorii de producție sunt accesibili din diverse locuri (datorită reducerii cheltuielilor de transport). Avantajul competitiv realizează interconectarea acestor concepte într-o viziune nouă. Porter susține că „aglomerările” favorizează inovațiile, accelerează creșterea productivității și creează condiții pentru dezvoltarea unor noi firme.

Fenomenul de globalizare nu frânează formarea „grupurilor” întrucât creează condiții pentru localizări favorabile, eliminând barierele comerciale și pentru investiții.

De asemenea, se atribuie guvernelor roluri constructive și acțiuni realizabile în direcția asigurării mediului de afaceri și de competitivitate. Distincția dintre politicile sociale și economice devine artificială întrucât ambele sunt legate în definirea mediului pentru competiția productivă. Astfel rezultă că există o dependență între politicile guvernului și ale firmelor în asigurarea productivității naționale.

Din această logică se desprinde concluzia că avantajul competitiv al firmelor nu depinde numai de managementul intern ci are rădăcini adânci în „grupurile industriale”. Astfel, strategiile de conducere a firmelor trebuie gândite în cadrul „grupului”. Acesta a devenit un concept care impune o nouă gândire economică și de organizare a efortului de dezvoltare. Aplicații deosebit de interesante se întrevăd pentru țările în curs de dezvoltare.

Avantajul competitiv al firmelor în industriile globale. Pentru a înțelege noțiunea de avantaj competitiv vom pleca de la unitatea de bază a analizei care este ramura industrială. Aici este locul în care se hotărăște dacă avantajul competitiv este determinant. Totuși, nu se poate vorbi despre o strategie unică a competiției. Cele mai importante aspecte ce determină strategiile competitive sunt:

- a) structura ramurii în care firmele concurează;
- b) poziționarea firmei în cadrul ramurii.

În orice ramură se analizează cinci forțe ale competitivității (vezi Figura 4.2)

1. pericolul intrării unor noi competitori;
2. puterea de negociere a rețelei de aprovizionare;
3. rivalitatea dintre competitorii existenți în sistem;
4. puterea de negociere a cumpărătorilor;
5. pericolul unor produse de substituție.
- 6.

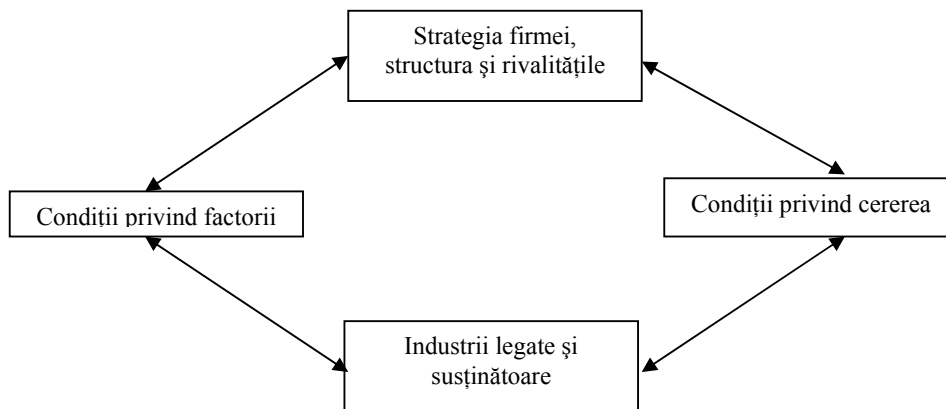

Figura 4.2

Avantajul competitiv al firmelor își are sursa în managementul modern al activităților, orientat către eficiență.

Competiția internațională însă diferă de la o industrie la alta. Aceasta se derulează în contextul în care industria internațională este, în esență, o reuniune de industrii naționale, însă fenomenul globalizării conduce la „industria globală” în care poziția competitivă a unor firme într-o țară determină semnificativ poziția ei în alte țări. Firmele vor confirma avantajul creat în țara de origine prin avantajele pe care le vor dobândi în alte țări.

În cazul extrem al industriilor multinaționale nu mai există avantajul național sau competitivitatea internațională. De aici decurg și strategii diferite de cele clasice. Esențiale sunt în acest context două dimensiuni:

- configurația participării națiunilor în lanțul de acțiuni;
- coordonarea tuturor activităților disparate.

Factorii determinanți ai avantajului competitiv național

Din modul în care firmele creează și susțin avantajul competitiv în industriile globale rezultă principiile pe baza cărora se înțelege rolul țării „mamă”. Succesul unei națiuni în realizarea avantajului competitiv într-o industrie rezultă din asigurarea condițiilor pentru crearea acestuia prin:

1. condiții privind factorii (muncă, resurse, capital, etc.);
2. condiții privind cererea;
3. asigurarea industriilor susținătoare sau cu care se cooperează (aval - amonte);
4. strategia firmei, structura și rivalitatea.

Aceste elemente conduc la crearea climatului de realizare a competitivității. Factorii descriși anterior formează un sistem cu interacțiuni.

Dezvoltarea competitivității economiei naționale depinde de productivitatea ramurilor economice. Principalele etape în dezvoltarea productivității sunt:

- atragerea resurselor (angajarea factorilor);
- atragerea investițiilor;
- crearea inovării
- dezvoltarea avuției.

În figura 4.3 este prezentat modul în care interacționează etapele descrise.

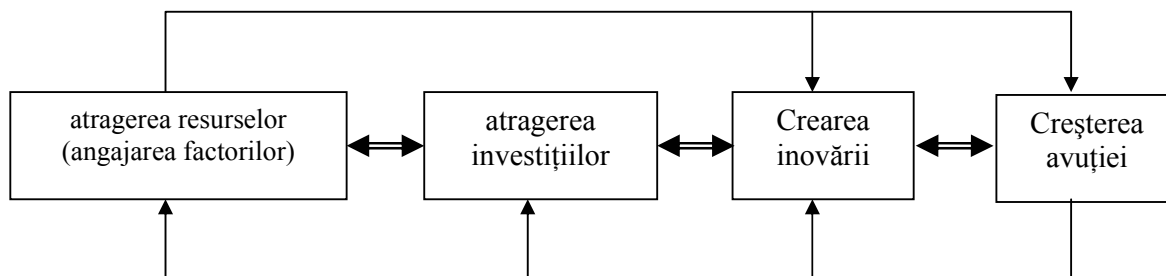

Figura 4.3

Unul dintre actorii de bază ai noului scenariu de dezvoltare din cadrul comerțului internațional este guvernul. Acesta este cel care poate decide dacă sprijină sau frânează dezvoltarea economiei prin măsurile de politică economică și socială pe care le adoptă. În acest context definirea scopurilor economiei naționale pe alt temei decât creșterea productivității pe termen lung este o eroare care conduce la politici macroeconomice improprii dezvoltării.

Cele mai importante elemente de care trebuie să țină seama guvernul în elaborarea politicilor macroeconomice pe termen lung sunt:

- firmele concurează în industrii, nu în țări diferite. Politicile de succes asigură condițiile pentru competiție, dar rolul guvernului este unul indirect.
- Dinamismul conduce către avantaj competitiv, nu la avantaj de cost pe termen scurt;
- Avantajul competitiv al unei națiuni într-o industrie este relativ;

- Prosperitatea economică națională impune ca industriile să se perfecționeze calitativ prin adoptarea de noi tehnologii, crearea de structuri de piață corespunzătoare industriilor globale, atragerea de noi investiții etc.
- Avantajul competitiv în industrie este de cele mai multe ori concentra și din punct de vedere geografic;
- Durata acestui proces este, de regulă, mai mare de 10 ani.

Restricții asupra schimbului (comerțului). Prin extinderea comerțului internațional firmele naționale intră în concurență cu parteneri externi, fapt ce ar putea stimula scăderea costurilor de producție și creșterea eficienței. În ciuda câștigurilor evidente oferite de comerțul internațional, națiunile adoptă frecvent restricții în ceea ce privește dimensiunea schimbului pentru a-și proteja economiile de efectul competiției cu străinătatea.

O astfel de atitudine este numită *protecționism*, iar restricțiile asupra comerțului pot cunoaște diverse forme:

- tarife = taxe asupra importurilor;
- cote = limitarea fizică a cantității dintr-un bun importat;
- subvenții = plata anumitor sume producătorilor interni în scopul de a reduce prețurile lor sub cele ale concurenței externe;
- reglementarea (controlul) cursului de schimb = limitarea sumelor în monedă străină disponibile pentru plata importurilor;
- controlul fizic = limitarea sau interzicerea accesului anumitor bunuri pe teritoriul țării (embargoul).

Argumentele generale ce susțin protecționismul sunt:

- protejarea unei industrii noi sau în dezvoltare – cazul industriei tinere;
- eliminarea deficitului balanței de plăți externe;
- protejarea economiei interne de șomajul datorat importurilor prea multor bunuri;
- protejarea industriilor strategice (cum ar fi cele siderurgice și oțelului sau construcția de nave);
- protejarea economiei interne de o competiție neloială, incorectă, (în particular de politica de dumping). În condițiile în care producția excedentară este vândută în străinătate la prețul de cost (doar pentru acoperirea costului marginal) sau este utilizat în producție o forță de muncă ieftină (cum ar fi cea a copiilor) atunci țările afectate iau măsuri protecționiste.

Totuși, protejarea industriilor (sectoarelor) interne de concurență externă pentru a le asigura supraviețuirea nu este un argument întotdeauna viabil. Pe termen lung, protecția conduce la o pierdere de eficiență și inventivitate, iar în eventualitatea revenirii în competiția internațională firmele protejate nu vor putea face față datorită scăderii competitivității și a dotărilor insuficiente.

Costul protecției este suportat în general de către consumatori, care sunt obligați să plătească un preț mai mare și au la dispoziție un panel mai restrâns de bunuri din care să poată alege. De asemenea, comerțul internațional poate fi cea mai bună metodă de formare a legăturilor dintre țări și de promovare a cooperării internaționale. Încercările de intervenție în comerțul internațional – sub o formă sau alta – poate conduce la un comerț deficitar, din care să rezulte pierderi pentru toată lumea.

Nu se poate afirma faptul că, dacă o țară are avantaj comparativ în producerea unui anumit bun, avantajul acesteia va continua la infinit. Producția se modifică permanent, tehnologiile de asemenea și de aceea avantajul comparativ se poate deplasa de la o țară la alta. De exemplu, avantajul comparativ clasic al Marii Britanii, în ceea ce privește producția de textile din bumbac, s-a deplasat către țările producătoare de bumbac. Schimbările în avantajul comparativ constituie o cauză majoră a *șomajului structural*.

Înființarea Pieței Unice Europene (PUE) de către Uniunea Europeană (UE) este un exemplu de teorie a comerțului internațional pusă în practică. Ideea că înlăturarea tuturor barierelor din calea comerțului va conduce la creșterea producției și schimbului a fost pusă în practică. Crearea Pieței Unice Europene a fost unul din primele obiective pentru țările semnatare ale Tratatului de la Roma.

4.2. Balanța de Plăți Externe (B.P.)

Balanța de Plăți este un instrument care înregistrează tranzacțiile rezidenților unei țări cu restul lumii.

Ca orice balanță contabilă, balanța de plăți ca întreg trebuie să fie în echilibru. Pentru explicarea rezultatelor este importantă analiza performanțelor secțiunilor componente. Există două mari conturi ale balanței de plăți: contul curent și contul de capital.

Ce-a de-a treia componentă este *contul acordurilor oficiale** (sectorul oficial)

În *Contul curent se evidențiază comerțul cu bunuri și servicii precum și plăți sub formă de transferuri.*

Deci, contul curent înregistrează plățile pentru importul bunurilor și serviciilor, câștigurile (încasările) din exportul bunurilor și serviciilor, dobânzile nete plătite străinătății și transferurile nete (cum ar fi ajutoarele externe).

Soldul *Contului curent* se calculează ca diferență dintre valoarea exporturilor și valoarea importurilor, la care se adună dobânzile nete și transferurile nete.

Serviciile includ plățile pentru transporturi, drepturi de autor, dobânzi; de asemenea sunt incluse venitul net al investițiilor precum și dobânzile și profiturile încasate din exterior, mai puțin venitul străinilor obținut din activitățile desfășurate în interior. Transferurile constau în burse, cadouri, ajutoare pentru calamități etc.

Astfel, „*balanța vizibilă*” sau *balanța comercială* cuprinde importul și exportul bunurilor în timp ce *balanța invizibilă* înregistrează serviciile comerciale și transferurile (legate de transporturi maritime, aviatice, asigurări, bănci, turism, dobânzi și profituri, transferuri publice, transferuri private).

O regulă simplă a balanței de plăți arată că orice tranzacție ce constă într-o plată făcută de rezidenții interni conduce la o creștere a deficitului balanței de plăți.

Contul curent este în surplus dacă exporturile depășesc importurile plus transferul net către străinătate.

Contul de capital înregistrează achizițiile și vânzările de active financiare ca acțiuni, certificate de depozit și obligațiuni, pământ.

Surplusul contului de capital, care se mai numește flux net de capital către interior, apare atunci când încasările din vânzarea activelor speculative, pământului, depozitelor bancare și altor active depășesc plățile pentru achiziționarea de active străine.

Contul acordurilor oficiale înregistrează modificarea rezervelor oficiale ale țării. Rezervele oficiale sunt reprezentate de activele financiare străine deținute de stat și administrație (banca centrală). O creștere a rezervelor oficiale conduce la o balanță a acordurilor curente negativă.

Motivul este acela că deținerea de active străine este privită ca o investiție în străinătate, ceea ce în contul de capital este evidențiată cu semnul minus, ca și în contul acordurilor oficiale.

Suma soldurilor celor trei conturi este întotdeauna zero. Astfel, pentru plata deficitului de cont curent fie vom împrumuta din exterior fie vom descrește rezervele oficiale pentru acoperirea deficitului.

Creșterea rezervelor oficiale se mai numește *surplus total al balanței de plăți*.

Astfel, rezumând cele prezentate anterior avem:

$$\begin{aligned} \text{Surplusul balanței de plăți} &= \text{creșterea rezervelor oficiale} = \\ &= \text{surplusul contului curent} + \text{fluxul net privat de capital către interior.} \end{aligned}$$

Dacă atât contul curent cât și contul de capital privat înregistrează deficit, atunci balanța de plăți totală este în deficit și astfel banca centrală va pierde rezerve.

* De multe ori contul de capital este separat în două părți:

1. tranzacțiile sectorului privat;
2. tranzacțiile privind rezervele oficiale (ale autorității publice) – contul acordurilor oficiale.

Pentru a înțelege mai bine aceste relații, în figura 4.2 este prezentată dinamica balanței de plăți pe componente în perioada 1980-2000, ca procent din PIB nominal.

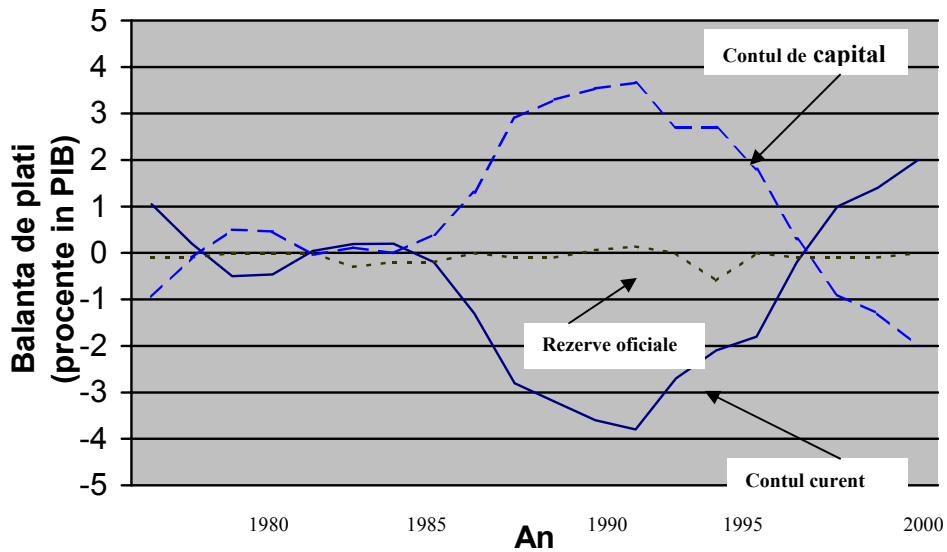

Figura 4.2

Observație:

În perioada anilor '80 fluctuațiile balanței de plăți au fost relativ mici, în timp ce anii '90 au fost caracterizați de un deficit accentuat, care a scăzut spre sfârșitul anilor '90 și a crescut după 1991.

Contul curent reflectă în oglindă contul de capital, respectiv un cont curent negativ a fost însoțit de un cont de capital pozitiv (s-a împrumutat de la restul lumii); variațiile balanței contului acordurilor oficiale sunt mici în comparație cu cele ale contului de capital sau al celui curent.

Politici de corectare a deficitului

Un deficit al balanței de plăți arată că pe termen scurt populația unei țări are un standard de viață mai înalt decât cel pe care și-l poate permite prin propriile resurse. O asemenea situație poate fi menținută pe termen lung doar dacă există rezerve suficiente. În absența acestora, nici o țară nu poate continua la nesfârșit menținând o balanță de plăți deficitară.

Politici ce pot corecta balanța de plăți sunt:

- devalorizarea ratei de schimb pentru a face exporturile mai ieftine și importurile mai scumpe;
- controlul importurilor care se poate face la desfacerea cu amănuntul;
- politici de reducere a cheltuielilor (consumului). Prin acestea se reduce nivelul cererii interne pentru toate bunurile, inclusiv pentru cele importate. Aceasta are însă un cost înalt în raport cu producția internă și cu utilizarea forței de muncă;
- politici de substituie a cheltuielilor – prin care să se modifice cheltuielile prin deplasarea acestora de la achiziționarea bunurilor importate către cele produse în interior. Un exemplu în acest sens este creșterea prețurilor bunurilor importate relativ la cele interne prin impunerea taxelor vamale;
- subvenții sau ajutoare pentru exportatori;
- creșterea ratelor dobânzilor interne pentru a atrage fluxuri de capital.

4.3. Ratele (cursurile) de schimb

Piața monetară a schimburilor externe (piața valutară) este piața internațională pe care o monedă națională poate fi schimbată contra alteia. Prețul la care o monedă se schimbă cu alta se numește rata de schimb sau curs de schimb. Acest indicator se definește numeric prin cantitatea de monedă străină ce revine pe unitate monetară națională, sau invers.

Referindu-ne la România, cursul de schimb al leului reprezintă prețul leului exprimat în alte monede. Ca și orice alt preț, cursul de schimb este determinat de raportul cerere – ofertă.

Cererea de lei (Ce.Lei) pe piața externă reprezintă suma pe care agenții economici doresc să o cumpere într-o anumită zi pentru un anumit curs de schimb dacă vor găsi un vânzător.

Oferta de lei (O.Lei) reprezintă suma pe care agenții doresc să o vândă pe piață dacă vor găsi un cumpărător.

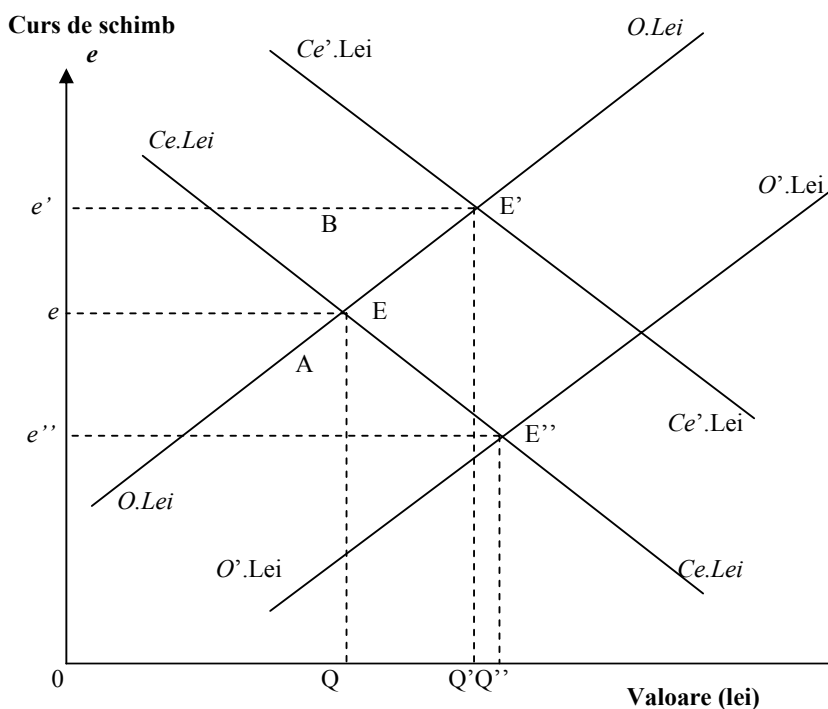
Există două motive pentru care *legea cererii* se aplică și monedei naționale: efectul tranzacțiilor și efectul câștigului de capital așteptat.

Efectul tranzacțiilor provine din exporturile firmelor românești și din costul tranzacțiilor. Cererea de monedă națională depinde de cererea străinilor pentru bunuri interne, ceea ce implică necesitatea de a avea moneda internă pentru a le plăti. Pentru o valoare așteptată dată a monedei, cu cât este mai scăzută valoarea acesteia față de acel nivel, cu atât este mai mare câștigul de capital așteptat din păstrarea monedei interne și ca urmare este mai mare cantitatea de monedă cerută.

Oferta de monedă depinde de cererea agenților interni pentru bunuri străine (pentru importuri) ceea ce necesită monede străine pentru a le plăti. Schimbul monedei interne pentru cele străine va crește oferta de monedă internă.

În figura 4.3 se prezintă nivelul de echilibru al ratei de schimb, care se determină în punctul în care cererea (*Ce.Lei*) și oferta (*O.Lei*) sunt egale.

Valoarea monedei unei țări depinde în ultimă instanță de performanțele sale în comerțul internațional. Un surplus al balanței comerciale indică o cerere mai mare de bunuri interne, respectiv o cerere mai mare de monedă națională. În acest caz, cursul de schimb va fi relativ ridicat în raport cu alte monede. Un deficit al balanței comerciale va indica un exces de ofertă de monedă internă și în consecință o monedă slabă.

Observații:

- cursul de schimb e este definit aici ca „unități de monedă străină pentru o cantitate de monedă internă”;
- deplasarea curbei cererii $Ce.Lei$ în $Ce'.Lei$ va determina o creștere a ratei de schimb de la e la e' , respectiv o deplasare din E în E' ;
- o deplasare a curbei ofertei din $O.Lei$ în $O'.Lei$ va reduce rata de schimb de echilibru în E'' (respectiv e'').

Figura 4.3

O deplasare a cererii de monedă poate fi determinată de:

- o creștere a preferințelor străinilor pentru bunurile importate;
- o creștere a venitului restului lumii;
- un flux de capital către interior;
- speculațiile;

O creștere a importurilor și a fluxurilor de capital către exterior vor determina o creștere a ofertei de monedă națională.

Măsurarea cursului de schimb (e). Există mai multe moduri de a se măsura cursul de schimb (e).

Unul dintre modurile convenționale de măsurare se numește *cursul de schimb nominal bilateral*, prin care se exprimă prețul monedei străine în moneda națională. Acesta este bilateral în sensul că este o rată de schimb a unei monede în raport cu alta și nominală deoarece specifică rata de schimb în termeni nominali, adică lei/euro, lei/ lire sterline, lei/ yen japonez sau lei /dolar etc.

Cursul de schimb nominal bilateral poate fi exprimat în două moduri:

$$\frac{\text{moneda straina}}{\text{moneda nationala}} \text{ sau } \frac{\text{moneda nationala}}{\text{moneda straina}}$$

Adesea dorim să caracterizăm deplasările monedei naționale față de alte monede printr-un singur număr și nu prin cursuri de schimb separate în raport cu fiecare dintre monedele străine. Astfel dorim un indice care să reflecte în general cursul de schimb, cu caracteristici asemănătoare indicelui general al prețurilor. Acest indice se numește *rata efectivă sau multilaterală* și reprezintă prețul unui coș reprezentativ de valute străine, fiecare multiplicată cu ponderea comerțului cu țara respectivă.

Pentru a înțelege mai bine aceasta vom considera un exemplu simplu, descris în tabelul 4.6, în raport cu dolarul american.

Tabelul 4.6

Moneda	Pondere a comerțului SUA	Rata de schimb (e)		Indicele cursului de schimb bilateral	Indicele ponderat
		Anul 1	Anul 2		
Dolar canadian	0,4	1,34	1,41	105,22	42,09
Yen japonez	0,25	107	96	89,72	22,43
Lira sterlină	0,2	0,68	0,63	92,65	18,53
Euro	0,15	1,3877	1,20	86,47	12,97
TOTAL	1,00	-	-		96,02

*Cursul (rata) de schimb este definit ca unități de monedă străină pe dolar USA.

Din tabel se poate observa că modificările globale a cursului de schimb depind în mare măsură de ponderea comerțului cu țara respectivă și de evoluția cursurilor de schimb nominal.

Cu alte cuvinte indicele cursului de schimb efectiv măsoară evoluția cursului de schimb nominal mediu, iar în tabelul 4.6 se observă că rata de schimb multilaterală a scăzut cu 3,98% (de la 100 la 96,02%).

Pentru a ști însă dacă bunurile interne au devenit mai ieftine sau mai scumpe decât bunurile din străinătate, mai trebuie să evidențiem evoluția prețurilor interne și în străinătate. Astfel vom obține *cursul de schimb efectiv real* sau, simplu, *cursul de schimb real*.

Cursul de schimb real este raportul dintre prețurile străine și interne măsurat în aceeași monedă. El va măsura competitivitatea țării în comerțul internațional.

Deci, cursul real de schimb este definit ca:*

* În cazul când rata de schimb nominală (e) se exprimă prin cantitatea de monedă străină pe o unitate de monedă națională (dolar/leu) atunci numărătorul relației (4.2) se înmulțește cu 1/e.

$$R = \frac{P_f \cdot e}{P} \quad (4.2)$$

unde P_f – nivelul prețurilor din străinătate;
 P – nivelul prețurilor interne;
 e – prețul în lei a unei unități monetare străine (de exemplu lei/dolari).

Numărătorul ($P_f \cdot e$) exprimă prețurile din străinătate măsurate în lei iar numitorul (P) reprezintă prețurile interne; astfel cursul real de schimb exprimă raportul prețurilor din străinătate și cele interne.

Creșterea cursului de schimb real arată că bunurile și serviciile din străinătate au devenit mai scumpe decât cele interne și de aici rezultă o creștere a competitivității bunurilor interne. Aceasta poate fi o consecință a deprecierei monedei naționale, a creșterii prețurilor externe, P_f sau a scăderii prețurilor interne, P .

Reciproc, scăderea lui R arată faptul că bunurile interne devin mai scumpe și ca urmare mai puțin competitive.

Pentru a calcula cursul real de schimb R prin utilizarea relației (4.2) este necesară cunoașterea indicelui prețurilor (general sau de consum) din țările cu care avem relații comerciale (în loc de P_f) precum și cel al prețurilor interne (în loc de P). Prin intermediul acestora vom ajusta cursul efectiv (nominal) de schimb la modificările prețurilor externe și interne.

Teoria parității puterii de cumpărare (PPC). Această teorie explică modul în care se formează echilibrul cursului de schimb între două monede în raport cu nivelul prețurilor din cele două țări. Valoarea unei monede relativ la cealaltă depinde de puterea de cumpărare relativă a celor două monede în țările de proveniență. Cu alte cuvinte cursul de schimb se va stabili în punctul în care puterea de cumpărare a unei unități de monedă este aceeași în fiecare țară*.

Cursul de schimb ce exprimă paritatea puterilor de cumpărare se referă la cursul de schimb nominal, care menține cursul de schimb real constant pentru o anumită perioadă, ca de altfel și nivelul competitivității internaționale. Țările în care inflația este mai mare decât a restului lumii vor înregistra o depreciere a cursului de schimb, în timp ce țările cu o inflație scăzută vor înregistra o apreciere a ratei de schimb. Această relație dintre cursul de schimb și inflație este foarte importantă pentru politica de redresare a balanței de plăți externe. Evident, pe termen scurt sunt posibile devieri de la paritatea puterilor de cumpărare, pe termen lung însă această teorie pare adevărată.

Cursuri de schimb flexibile (flotante). *Cursurile de schimb flexibile (flotante, libere)* sunt acele cursuri care se formează ca echilibru între cererea și oferta de monedă pe piața de schimb valutar internațională. Cursurile de schimb flexibile au următoarele caracteristici:

- la încheierea unei afaceri de livrare a unor bunuri de către un partener străin cu plata în viitor în moneda străină nu vom ști exact cât va trebui plătit datorită fluctuațiilor ce pot interveni în cursul de schimb. Acest fapt tinde să descurajeze comerțul internațional. Este posibil să se ia o măsură de prevedere împotriva acestei situații prin achiziționarea anticipată a monedei necesare de pe piețele de schimb valutar;
- într-un sistem al cursurilor de schimb libere acțiunile speculative tind să stabilizeze cursul pe termen lung prin faptul că se va cumpăra moneda atunci când este slabă și se va vinde atunci când este puternică;
- într-un sistem de cursuri flotante, balanța de plăți trebuie să se autocorecteze permanent. Un deficit care rezultă din deprecierea monedei naționale (ce reduce prețul exporturilor

* Puterea de cumpărare a banilor este dată de cantitatea de bunuri și servicii ce pot fi cumpărate pentru o unitate de monedă (\$, Euro, etc).

interne) poate conduce la creșterea cererii și de aici prin creșterea cantității vândute se poate restabili echilibrul balanței de plăți.

Într-un sistem de cursuri flotante „curat”, Banca Națională permite stabilirea cursului de schimb absolut liber pe piețele externe de schimb. Aceasta conduce la faptul că rezervele oficiale pentru tranzacții și implicit soldul balanței de plăți sunt zero: ca urmare, cursul de schimb se stabilește astfel încât suma conturilor curente și de capital să fie nulă.

În practică, sistemul cursurilor de schimb flotante (pus în practică începând cu 1973) nu este unul „curat”. De fapt acesta este un sistem „condus”, sau cu „fluctuații murdare” (managed, dirty floating). Într-un sistem al cursurilor de schimb condus, Banca Centrală intervine pe piață prin vânzarea-cumpărarea de valută străină pentru influențarea cursurilor de schimb. Evident, rezervele pentru tranzacții nu vor mai fi zero în acest caz.

O monedă se depreciază atunci când, într-un sistem de cursuri flotante, devine mai ieftină în raport cu alte valute. O monedă se apreciază atunci când devine mai scumpă în raport cu alte monede străine.

Cursuri de schimb fixe. Cursurile de schimb fixe înlătură incertitudinea asociată cursurilor flexibile. Sistemul cursurilor de schimb fixe a fost introdus prin Acordul de la Bretton Woods (1944) și a devenit efectiv în 1947. Prin acest sistem se intenționa stabilizarea comerțului mondial și stimularea dezvoltării sale. Fondul Monetar Internațional (FMI) a fost de asemenea înființat pentru a asista țările a căror balanță de plăți este deficitară, înregistrând dificultăți în plata datoriilor externe. Sistemul a fost abandonat în 1974.

În cadrul acestui sistem fiecare monedă are un preț fixat, care ține seama de raportul cerere-ofertă, iar băncile naționale din fiecare țară trebuiau să intervină pe piețele valutare ori de câte ori apăreau modificări radicale, astfel încât evoluția cursului de schimb să se mențină într-o plajă de 1% până în 1971 și de 2,25% până în 1974.

Intervențiile pe piețele de schimb valutar se efectuează de către Banca Centrală prin vânzarea sau cumpărarea de valută.

De exemplu, dacă balanța de plăți a SUA este în deficit față de Japonia, atunci cererea de yeni japonezi la schimb cu dolarii depășește oferta de yeni pentru schimb cu dolarii. Dacă cele două țări ar fi convenit să facă comerț în condițiile unei rate de schimb fixe atunci, pentru restabilirea echilibrului pe piață, Banca Centrală a Japoniei va cumpăra pe piața valutară excesul de dolari plătind cu yeni. Pentru monedele internaționale /valute intervențiile se pot efectua pe piața valutară internă sau pe piețele valutare internaționale. În cazul monedelor naționale fără circulație internațională intervențiile Băncilor centrale proprii se efectuează în special pe piața internă de schimb valutar pentru a acoperi deficitul balanței de plăți.

Balanța de Plăți va măsura în acest caz cantitatea de monedă străină cu care Banca Centrală trebuie să intervină pe piață. Astfel, atât timp cât Banca Națională deține suficiente rezerve, se poate interveni pe piață pentru menținerea unui curs de schimb constant. Dacă o țară înregistrează însă în mod constant deficite ale balanței de plăți, atunci rezervele Băncii Naționale se pot epuiza și va avea loc o devalorizare a monedei naționale.

Devalorizarea are loc în acest caz ca un proces deliberat de reducere a cursului de schimb relativ la alte valute (ieftinirea monedei naționale) și are drept obiectiv creșterea competitivității exporturilor și scumpirea importurilor. În cadrul acestui sistem (de rate fixe), în multe situații țările au ajuns să înregistreze dificultăți în ceea ce privește balanța de plăți.

Revalorizare este procesul invers, care presupune creșterea cursului de schimb (scumpirea monedei naționale). Devalorizarea nu conduce în mod necesar la o îmbunătățire a balanței de plăți în următoarele cazuri:

- cererea pentru exporturi este inelastică; atunci o devalorizare nu va crește încasările din exporturi și astfel nu apar în mod necesar venituri suplimentare;

- partenerii de afaceri (celelalte țări) efectuează la rândul lor devalorizări ale monedei, atunci se poate pierde câștigul inițial;
- în economia internă trebuie să existe un exces de capacități de producție care să permită acoperirea cererii de exporturi.

Combinarea dintre un regim de cursuri fixe și cel de cursuri flotante considerând o zonă fixată de variație a ratei de schimb se mai numește *regim (zonă) țintă*.

Într-un *regim țintă* Banca Centrală caută să mențină cursul de schimb între o limită inferioară și una superioară. În interiorul zonei țintă, cursul este determinat de raportul dintre cerere și ofertă.

Avantajul de bază al cursurilor de schimb fixe este acela că elimină incertitudinea din comerțul internațional.

Cele mai importante dezavantaje sunt:

- dacă rata de schimb inițială este prea mare (prea depărtată de punctul de echilibru) atunci va fi dificil de obținut un echilibru al balanței de plăți;
- politicile economice interne vor fi supuse necesității de a menține cursul extern al monedei naționale;
- cursurile de schimb fixe sunt supuse unor mari presiuni speculative.

Impactul inițial al unei deprecieri sau devalorizări poate determina o deteriorare a contului curent. În economiile industrializate aceasta se întâmplă deoarece materiile prime importate au prețuri mai mari și de aici rezultă o creștere a costurilor, dar și a prețurilor bunurilor furnizate la export. Efectul unei deprecieri ar putea fi susținut printr-o creștere a nivelului exporturilor și substituirea bunurilor importate cu cele interne, astfel încât contul curent să înregistreze un surplus. În figura 4.4 este prezentat acest efect ce se numește și curba J.

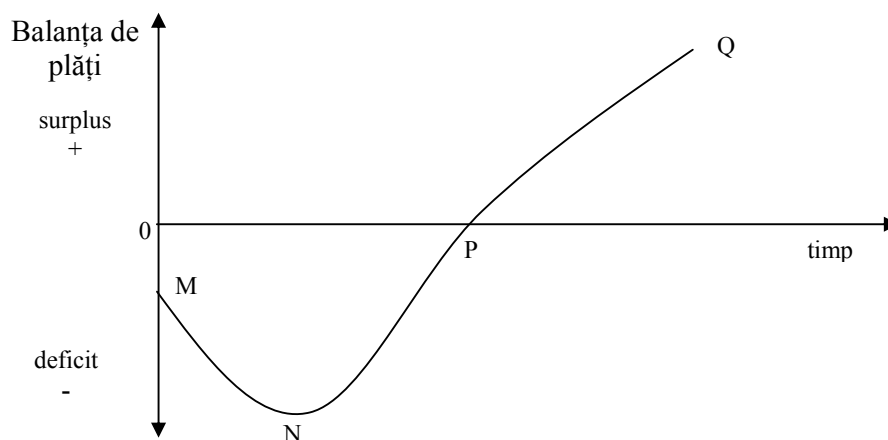

Figura 4.4

O depreciere inițială (ce pleacă din punctul M) va conduce în prima fază la deteriorarea contului curent. În punctul N deprecierea își face efectul în ceea ce privește exporturile iar contul curent începe să se îmbunătățească până ajunge în punctul Q.

Sistemul Monetar European (SME). Propunerea inițială pentru implementarea unui Sistem Monetar European (SME) a fost făcută în Raportul Werner (1969), care presupunea realizarea monedei unice europene în anul 1980. Stabilirea SME a necesitat un studiu preliminar de pregătire în vederea obținerii monedei unice europene.

Mecanismul Ratelor de Schimb (ERM). Mecanismul Ratelor de Schimb (ERM) era un sistem de cursuri de schimb fixe în care pentru fiecare monedă era dat un curs mediu față de celelalte valute din SME. În plus, pentru fiecare valută se permitea o fluctuație de 2,5% în jurul acelei valori medii. Dacă în cursul schimburilor se atingea pragul de 2,25% deasupra sau sub nivelul stabilit atunci Banca Națională era fi obligată să intervină pentru menținerea cursului stabilit prin vânzare – cumpărare de monedă. Finanțarea acestor operațiuni se efectua și prin intermediul Fondului de Cooperare pentru Moneda Europeană.

4.4. Echilibrul și ajustări ale acestuia într-o economie deschisă

În această secțiune se adaugă sectorul extern și comerțul internațional în cadrul modelului IS – LM. Pentru început vom presupune că deși nivelul prețului este dat, oferta satisface orice cerere. Mai târziu se va relaxa această ipoteză.

Cea mai importantă modificare a modelului este aceea că outputul intern nu este determinat doar de consumul intern ci și de cererea pentru export, adică:

$$\begin{aligned} & \text{Cheltuieli pentru bunuri interne:} \\ & = A + NX = (C + I + G) + (X - Z) \\ & = (C + I + G) + NX \end{aligned} \quad (4.3)$$

unde X reprezintă importul, Z exportul iar NX – soldul balanței comerciale.

Cum cheltuielile interne (A) depind de rata dobânzii (r) și de venitul agregat (Y), exporturile depind de venitul străinătății (Y_f) și rata de schimb R , iar importurile depind de venitul agregat și de rata reală a dobânzii, putem scrie:

$$(IS): \quad Y = A(Y, r) + X(Y_f, R) - Z(Y, R) = A(Y, r) + NX(Y, Y_f, R) \quad (4.4)$$

Într-o economie deschisă curba IS include exporturile nete ca o componentă a cererii agregate.

Faptul că o parte a venitului va fi cheltuită pentru bunuri importate conduce la verticalizarea curbei IS față de cazul unei economii închise; o reducere a ratei dobânzii va conduce la o creștere mai mică a venitului și producției pentru restabilirea echilibrului pieței.

Înclinația marginală către importuri (z) se calculează ca raport între sporul de importuri și cel de venituri ($z = \Delta Z / \Delta Y$), arătând cât din veniturile suplimentare realizate se cheltuiește pentru importuri.

Multiplicatorul cheltuielilor publice α_G introdus în capitolul 2 devine α_G^* (nu se ține cont de piața monetară):

$$\alpha_G^* = \frac{1}{1 + z - c(1 - t)} < \alpha_G \quad (4.5)$$

Exporturile sunt determinate de Y_f și R . O depreciere reală va crește cererea pentru bunuri interne, deplasând curba IS către dreapta. De asemenea, o creștere a Y_f și a cheltuielilor străinătății va conduce la creșterea exporturilor nete.

Efectele unei creșteri a cererii externe vor fi creșterea ratei dobânzii, a producției interne și a gradului de ocupare a factorilor.

Efectele unui șoc în venituri și exporturi nete sunt sintetizate în tabelul 4.7.

Tabelul 4.7

	Creșterea cheltuielilor interne	Creșterea veniturilor externe	Depreciere reală
Venit (Y)	+	+	+
Export net (Nx)	-	+	+

Fluxurile de capital și balanța de plăți. Pe plan internațional, capitalul este perfect mobil atunci când investitorii pot achiziționa active în orice țară doresc cu un cost scăzut al tranzacțiilor și într-o sumă nelimitată.

Faptul că ratele dobânzilor influențează fluxul de capital și balanța de plăți are o implicație deosebită pentru politica de stabilizare.

Fluxurile de capital (FC) depind de diferențele dintre rata internă a dobânzii (r) și ratele dobânzilor din străinătate (r_f), astfel că surplusul balanței de plăți (BP) este:

$$BP = Nx(Y, Y_f, R) + FC(r - r_f) \quad (4.6)$$

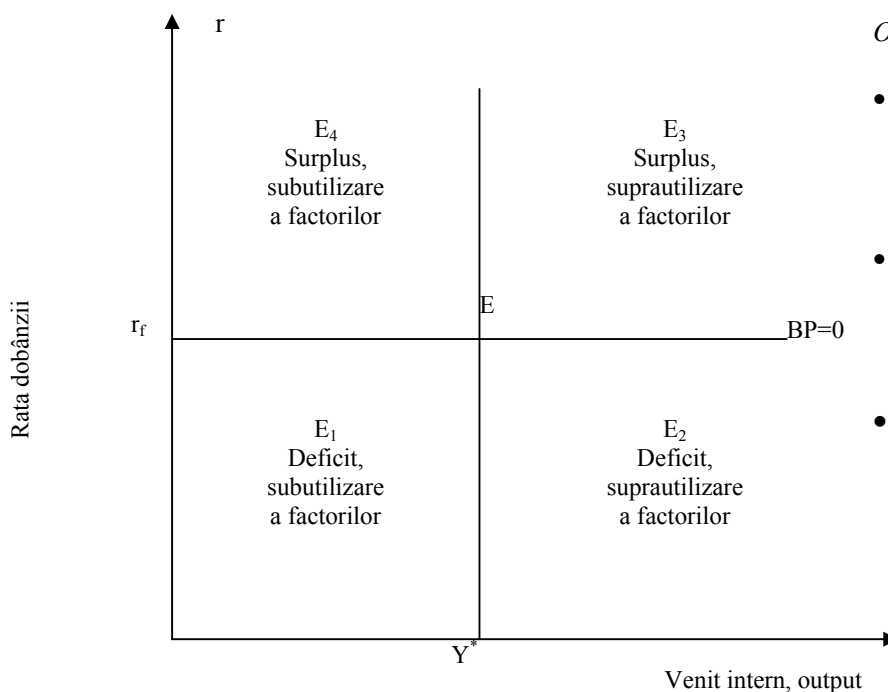
Astfel, în multe situații, țările trebuie să facă față problemei politicii pe care să o adopte, deoarece un cont curent deficitar conduce la înrăutățirea fluxurilor de capital, astfel încât va exista un conflict între echilibrul intern și cel extern.

Echilibrul extern există atunci când balanța de plăți are un sold apropiat de zero. Altfel, banca centrală va pierde sau va câștiga rezerve. Echilibrul intern este atins atunci când economia se află la nivelul ocupării complete a factorilor.

În condițiile unei mobilități perfecte a capitalului, există echilibru extern doar dacă $r = r_f$. Din ecuația (4.6) putem deduce curba BP de-a lungul căreia balanța de plăți este echilibrată ($BP = 0$). În figura 4.5 este prezentat într-un sistem de axe venit agregat – rată a dobânzii, relația dintre balanța de plăți și venitul de echilibru.

În acest moment putem identifica în cele 4 cadrane din figura 4.5, raportul dintre contul curent și contul de capital.

În zona E_1 există un deficit al balanței de plăți și o subutilizare a factorilor.

Observații:

- Echilibrul intern se atinge pentru producția Y^* în condițiile utilizării complete a factorilor;
- De-a lungul dreptei $BP = 0$, balanța de plăți este în echilibru;
- Punctele de deasupra BP corespund surplusului, în timp ce punctele de sub BP corespund deficitului balanței de plăți.

Figura 4.5

O politică monetară expansionistă va îmbunătăți situația utilizării factorilor dar, va înrăutăți balanța de plăți întrucât scade rata internă a dobânzii r și capitalul se deplasează către exterior. În acest context fluxurile de capital, sensibile la rata dobânzii, sugerează soluția problemei: o creștere a ratei dobânzii va conduce la finanțarea deficitului comercial. Aceasta arată faptul că pentru atingerea echilibrului intern și extern trebuie utilizate simultan atât politici fiscale și bugetare cât și politici monetare*.

Fiecare punct de echilibru intern se află la intersecția curbelor IS și LM. În aceste condiții ajustările depind în mod esențial de regimul cursului de schimb.

Modelul Mundell – Fleming extinde analiza pentru economii cu o perfectă mobilitate a capitalului.

a) În condițiile unor cursuri de schimb fixe țările nu pot adopta o politică monetară independentă. Ratele dobânzilor nu pot devia mult de la cele existente pe plan mondial. Orice încercare de a duce o politică monetară independentă va conduce la fluxuri de capital și la necesitatea intervenției în economie, astfel încât rata dobânzii să revină la nivelul celei internaționale.

Pentru a explica această concluzie vom prezenta lanțul de cauzalitate asociat unei politici monetare și consecințele sale. În tabelul 4.8 sunt analizate efectele provocate de modificarea variabilelor deja introduse, săgețile ↗ și ↘ indicând creșterea sau scăderea indicatorului respectiv.

Astfel, orice încercare de a diminua masa monetară va conduce la pierderea de rezerve, determinând astfel necesitatea unei politici monetare expansioniste și masa monetară revine la nivelul inițial.

Politica fiscală/bugetară expansionistă este în schimb mult mai eficientă.

Tabelul 4.8

Acțiune	Simbol	Explicație
Creșterea ratei dobânzii	$r_1 > r_0$	-
1. Scăderea ofertei de monedă	$M \searrow$	Decizia băncii centrale
2. Creșterea ratei dobânzii	$r \nearrow$	-
4. Flux de capital spre interiorul țării	$FC \nearrow$	Decizii ale străinilor de a investi în interior
4. Surplus al BP	$BP \nearrow$	-
5. Presiune pentru aprecierea monedei	$e \nearrow$	-
6. Intervenție pentru vânzarea monedei interne și cumpărarea valutei străine	-	Intervenția băncii centrale pentru a menține rata de schimb constantă
7. Creșterea masei monetare	$M \nearrow$	-
8. Scade rata dobânzii	$r \searrow$	-
9. Se revine la nivelele inițiale ale ratei dobânzii, masei monetare și balanței de plăți	r_0, M_0, BP_0	-

Pentru o ofertă de masă monetară inițial constantă (M_0), expansiunea fiscală/bugetară deplasează curba IS la dreapta și astfel vor crește atât outputul cât și rata dobânzii. Rate înalte ale dobânzii conduc la fluxuri de capital către interior iar cursul de schimb se va revaloriza. Pentru menținerea unui curs de schimb fix banca centrală va fi nevoită să crească oferta de bani, ceea ce conduce la creșterea ulterioară a venitului agregat. Echilibrul se va restabili atunci când oferta de monedă a crescut suficient astfel încât să readucă rata dobânzii la nivelul inițial ($r = r_f$).

* În 1999 Premiul Nobel pentru economie a fost acordat lui R.Mundell pentru contribuțiile sale la analiza piețelor de capital și a politicilor macroeconomice în acest context.

b) În condițiile unor cursuri de schimb perfect flexibile banca centrală nu va interveni pe piața monetară deoarece cursul de schimb se ajustează automat, astfel încât să se păstreze echilibrul balanței de plăți ($BP = 0$). Orice deficit al contului curent trebuie finanțat prin fluxuri de capital din exterior, iar un surplus al contului curent conduce la fluxuri de capital către exterior (restul lumii).

Modificările cursului de schimb vor conduce la echilibru, respectiv suma dintre conturile curente și de capital va fi zero.

În condițiile mobilității perfecte a capitalului și a ratelor de schimb flexibile, fluxurilor de capital au un impact deosebit de puternic asupra cererii. Dacă rata internă a dobânzii scade sub r_f atunci capitalul se va deplasa către exterior, ceea ce va conduce la deprecierea monedei, cu un câștig de competitivitate rezultând o creștere a cererii pentru bunuri interne (curba IS se deplasează la dreapta). Invers, dacă $r > r_f$ atunci capitalul se va deplasa către interior, ceea ce conduce la aprecierea monedei, o pierdere de competitivitate și o scădere a cererii pentru bunuri interne (curba IS se va deplasa la stânga).

În reprezentarea înlănțuită, un astfel de proces de ajustări (cu P și P_f constante) arată astfel:

$(r < r_f) \Rightarrow$ (FC către exterior) $\nearrow \Rightarrow e \searrow \Rightarrow X \nearrow \Rightarrow Nx \nearrow$
 (IS se deplasează la dreapta) și
 $(r > r_f) \Rightarrow$ (FC către interior) $\nearrow \Rightarrow e \nearrow \Rightarrow X \searrow \Rightarrow Nx \searrow$
 (IS se deplasează la stânga).

Este important să precizăm că $e \searrow$ înseamnă depreciere, iar $e \nearrow$ - apreciere, indiferent de modul în care este definit indicatorul e .

O creștere a cererii străinătății pentru bunuri interne la un curs de schimb (e_0) și rată a dobânzii (r_0) va determina un exces de cerere de bunuri (ECB) și IS se va deplasa la dreapta. Este atins un nou punct de echilibru al pieței (Y_1, r_1), cu $r_1 > r_f$. Capitalul tinde să se deplaseze către interior, iar surplusul balanței de plăți rezultat va conduce la aprecierea monedei. Din această apreciere bunurile interne devin mai puțin competitive, iar curba IS se deplasează înapoi la stânga către nivelul de echilibru inițial. În final se remarcă faptul că o creștere a exporturilor (sau o expansiune fiscală/bugetară) nu afectează nivelul inițial al outputului. Rezultatul va fi o apreciere a monedei și o modificare a exporturilor nete:

$X \nearrow \Rightarrow ECB \Rightarrow$ IS la dreapta $\Rightarrow (r_1 > r_f; Y_1 > Y_0) \Rightarrow$ (FC spre interior) $\nearrow \Rightarrow$
 $\Rightarrow BP \nearrow \Rightarrow e \nearrow \Rightarrow (Y_0, r_0)$

Expansiunea bugetară/fiscală (care se poate obține prin reducerea taxelor sau creșterea cheltuielilor publice G) va determina o creștere a cererii agregate interne asemănătoare creșterii exporturilor. În acest caz va avea loc efectul de substituție (compensare) deoarece o apreciere a monedei va reduce exporturile nete*.

Concluzia ce derivă este aceea că șocurile asupra cererii nu vor influența nivelul de echilibru al outputului în condițiile ratelor de schimb flexibile și o perfectă mobilitate a capitalului.

O *expansiune monetară* (respectiv o creștere a ofertei de bani $M_1 > M_0$) va deplasa curba LM la dreapta în punctul de echilibru (Y_1, r_1), cu $Y_1 > Y_0$.

Cum $r_1 < r_f$, fluxul de capital se va îndrepta către exterior, iar balanța de plăți va înregistra deficit și cursul de schimb va cunoaște o depreciere. Economia internă va deveni mai competitivă și exporturile nete vor crește, astfel că IS se va deplasa la dreapta într-un nou punct de echilibru (Y_2, r_2) cu $r_2 = r_f$ și $Y_2 > Y_1$.

* Reamintim că efectul de compensare apare ca urmare a faptului că o creștere a dobânzilor va reduce investițiile.

Astfel prin intermediul politicii monetare au crescut exporturile nete. Deplasările succesive de la (Y_0, r_0) la (Y_1, r_1) și (Y_2, r_2) pot fi explicate prin intermediul ecuației de echilibru pe piața monetară $L(r, Y) = \frac{M_1}{P}$. Cum r nu poate diferi de r_f , Y va crește astfel încât cererea de bani să egaleze oferta (pentru prețuri constante). Acest proces poate fi rezumat astfel:

$$\left(\frac{M_1}{P} > \frac{M_0}{P}\right) \Rightarrow \text{LM se deplasează la dreapta} \Rightarrow (Y_1, r_1 < r_f) \Rightarrow (\text{FC către exterior}) \nearrow \Rightarrow BP \searrow \Rightarrow e \searrow \Rightarrow Nx \nearrow \Rightarrow IS \text{ se deplasează la dreapta} \Rightarrow (Y_2, r_2).$$

În tabelul 4.9 sunt sintetizate concluziile acestei secțiuni:

Tabelul 4.9
Efectele politicilor monetară și fiscală în condiții de mobilitate perfectă a capitalului

Cursuri fixe	Cursuri flexibile
Expansiune monetară	Expansiune monetară
Outputul nu se modifică, se pierd rezerve egale cu creșterea masei monetare	Creștere a outputului, îmbunătățire a balanței de plăți, depreciere a cursului de schimb.
Expansiune Bugetară/ fiscală	Expansiune Bugetară/ fiscală
Creștere a outputului, înrăutățire a BP	Output nemodificat, reducerea exporturilor nete, aprecierea cursului de schimb.

Influența prețurilor într-o economie deschisă. În această secțiune vom înlocui ipotezele prețurilor interne fixe și ale capitalului perfect mobil cu cele ale prețurilor variabile și a capitalului ce nu este perfect mobil. Astfel, ecuația BP nu va mai fi o dreaptă orizontală. Considerând Y_f, P_f și r_f constante, ecuația (4.6) devine:

$$BP = X(P, e) - Z(Y, P, e) - FC(r) \tag{4.7}$$

(cu $FC(r)$ = fluxul de capital net către exterior).

Componentele BP din relația 4.7 sunt descrise astfel:

a) funcția exporturilor $X = X(P, e)$, cu $\frac{\partial X}{\partial P} < 0 \Rightarrow (P \nearrow \Rightarrow X \searrow)$

$$\frac{\partial X}{\partial e} < 0 \Rightarrow (e \nearrow \Rightarrow X \searrow)$$

b) funcția importurilor $Z = Z(Y, P, e)$, cu $\frac{\partial Z}{\partial Y} > 0 \Rightarrow (Y \nearrow \Rightarrow Z \nearrow)$

$$\frac{\partial Z}{\partial P} > 0 \Rightarrow (P \nearrow \Rightarrow Z \nearrow)$$

$$\frac{\partial Z}{\partial e} > 0 \Rightarrow (e \nearrow \Rightarrow Z \nearrow)$$

c) funcția fluxului de capital $FC = FC(r)$, cu $\frac{\partial FC}{\partial r} < 0 \Rightarrow (r \nearrow \Rightarrow CF \text{ către exterior } \searrow)$

Echilibrul contului curent în expresie monetară, respectiv surplusul balanței de plăți vor fi:

$$X - Z = PX(P, e) - P_f \cdot e \cdot Z(Y, P, e) \tag{4.8}$$

$$BP = Nx(Y, P, e) - FC(r) \tag{4.9}$$

Din relația (4.9) rezultă că $BP = 0$ dacă $Nx(Y, P, e) = FC(r)$.

Într-un sistem cu rate de schimb fixe ecuația (4.9) indică deficitul (surplusul) balanței de plăți. Într-un sistem cu rate de schimb flexibile $BP = 0$ și ecuația (4.9) indică punctul de echilibru al cursului de schimb e .

Prin relația (4.9) se poate determina forma curbei BP (pentru $BP = 0$) din faptul că exporturile nete sunt egale cu fluxul net de capital către exterior. Utilizând reprezentarea în 4 cadrane descrisă la modelul IS – LM vom obține curba BP în cadranul I (figura 4.6). Pentru un nivel dat al prețurilor externe P_f și un curs de schimb fixat e și cu nivelul inițial al prețurilor interne P_0 rezultă în cadranul IV funcția exportului net în raport cu Y (o funcție descrescătoare).

Fluxul net de capital către exterior este prezentat în cadranul II. Cadranul III conține restricția $Nx = FC$ (export net = flux net de capital). Curba BP arată combinațiile de rate ale dobânzii interne și nivele ale producției (r, Y) pentru care exporturile nete sunt egale cu fluxul net de capital către exterior. Pe curba B_0P_0 este asigurat echilibrul balanței de plăți ($BP = 0$). Orice punct de sub BP (zona E_1) arată un deficit al balanței de plăți, în timp ce orice punct de deasupra BP (zona E_2) indică un surplus al balanței de plăți.

Pentru a verifica dacă un punct de echilibru intern (r, Y), situat la intersecția curbelor IS și LM, conduce la un deficit (sau un surplus) al balanței de plăți este suficient să suprapunem diagrama BP peste diagrama IS – LM.

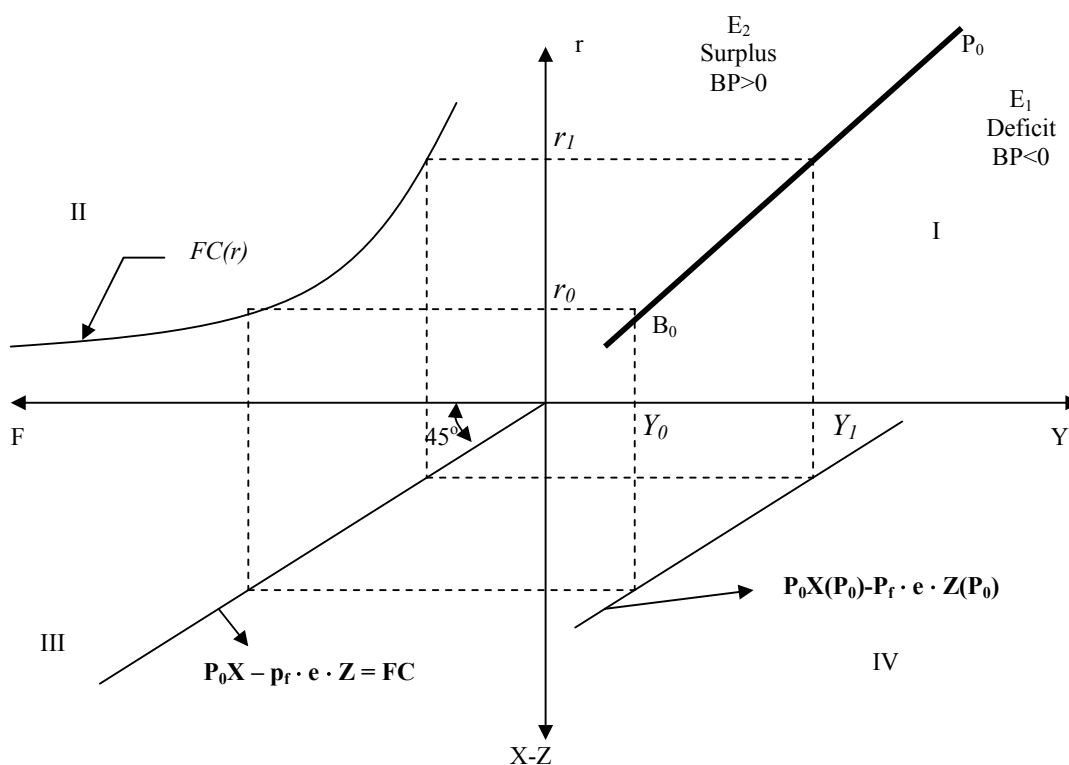

Figura 4.6

Observații:

Pornind de la un nivel inițial Y_0 se determină r_0 (urmând schema IV – III – II – I de succesiune a cadranelor). Aceasta va conduce la punctul (Y_0, r_0) pentru care $BP = 0$. Punctele ce satisfac această condiție formează dreapta B_0P_0 .

Precizăm că în relația (4.8), în figura 4.6 și în continuare se consideră că rata de schimb este definită ca monedă națională pe monedă străină.

APENDIX MATEMATIC

$$R = \frac{P_f}{P} \cdot \frac{1}{e} \text{ sau } R = \frac{P_f \cdot e}{P} \quad (4.1) \text{ cursul de schimb real}$$

$$A + NX = C + I + G + (X - Z) = (C + I + G) + NX \quad (4.2) \text{ cererea de producție}$$

$$Y = A(Y, r) + X(Y_f, R) - Z(Y, R) = A(Y, r) + NX(Y, Y_f, R) \quad (4.3) \text{ producția internă}$$

$$\alpha_G' = \frac{1}{1 + z - c(1 - t)} \quad (4.4) \text{ multiplicatorul politicii fiscal}$$

$$BP = NX(Y, Y_f, R) - FC(r - r_f) \quad (4.5) \text{ ecuația balanței de plăți}$$

$$BP = X(P, e) - Z(Y, P, e) - FC(r) \quad (4.6) \text{ ecuația balanței de plăți}$$

cu:

$$\frac{\Delta X}{\Delta P} < 0; \quad \frac{\Delta Z}{\Delta Y} > 0; \quad \frac{\Delta FC}{\Delta r} < 0; \quad (4.7) \text{ dependența de parametri}$$

$$\frac{\Delta X}{\Delta e} < 0; \quad \frac{\Delta Z}{\Delta P} > 0; \quad \frac{\Delta Z}{\Delta e} > 0.$$

$$X - Z = P \cdot X(P, e) - \frac{P_f}{e} \cdot Z(Y, P, e) \quad (4.8) \text{ soldul balanței comerciale}$$

sau

$$X - Z = P \cdot X(P, e) - P_f \cdot e \cdot Z(Y, P, e) \quad (4.8') \text{ soldul balanței comerciale}$$

$$BP = NX(Y, P, e) - FC(r) \quad (4.9) \text{ ecuația redusă a balanței de plăți}$$

$$BP = 0 \Leftrightarrow NX(Y, P, e) = FC(r). \quad (4.10) \text{ echilibrul balanței de plăți}$$

Notății

R – curs de schimb real;
 P_f – prețurile din străinătate;
 P – prețurile interne;
 e – curs de schimb nominal bilateral;
 A – cererea de produse naționale;
 Y – produsul intern brut;
 C – consumul;
 I – investițiile;
 G – cheltuieli publice;
 X – exporturi;
 $(Z) Im$ – importuri;
 NX – soldul balanței comerciale;
 r – rata internă a dobânzii;

r_f – rata internațională a dobânzii;
 Y_f – producția mondială;
 z – înclinația marginală pentru importuri;
 α_G^* – multiplicatorul politicii bugetare în economia deschisă;
 c – înclinația către consum;
 t – rata de taxare;
 BP – balanța de plăți;
 FC – soldul balanței capitalurilor
 Δ – operatorul diferență (variație).